

ІСТОРІЯ СЕЛИЩА МІСЬКОГО ТИПУ ТРОСТЯНЕЦЬ ГАЙСИНСЬКОГО РАЙОНУ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Вінницький Національний Технічний Університет

Анотація

У статті досліджується історія заснування, основні історичні події, розвиток та зміни селища Тростянець Гайсинського району Вінницької області.

Ключові слова: *Тростянець, селище, Річ Посполита, Вінниччина.*

Abstract

The article tells about the history of the Trostyanets, Vinnytsia region of the foundation, the main historical events, development and changes of the village during its existence.

Key words: *Trostyanets, Vinnytsia region.*

Вступ

Селище міського типу Тростянець Гайсинського району Вінницької області (до 17.07.2020 – адміністративний центр Тростянецького району) офіційно бере початок свого існування з 1598 року. За стародавніми переказами, містечко існувало задовго до цього. Воно було розташоване на захід від сучасного. Тростянець був неодноразово розорений та пограбований, тому припиняв своє існування. Повноцінне життя у період татарських набігів та боротьби Речі Посполитої, Російської та Османської імперій, було не надто перспективним. Пізніше, в результаті поділів Речі Посполитої, селище перебувало під владою Російської імперії, після революції опинилось, як і більшість України під владою УНР, Української Держави (П. Скоропадського), Директорії. Вже згодом, коли владу Директорії було повалено, перейшло під управління Радянського союзу, а після – незалежної України. Мета дослідження розглянути історію заснування, основні історичні події, розвиток та зміни селища.

Результати дослідження

Археологічні розкопки підтверджують, що вперше територію Тростянця заселяли племена в період неоліту (8-4тис. років до н. р.). Пізніше тут з'являються поселення Трипільської культури (Зтис. років до н. е.), поселення Черняхівської культури (урочище Дубина, 3-4ст. до н.е.), поселення ранньослов'янської культури (5-6 ст. до н. е.). Черепки глиняного посуду знайдено при розкопках поселення 12 ст. на "Половичі". Характерною рисою цього періоду був перехід до відтворюючих форм господарства – землеробства та скотарства. Пізніше в цих місцях селились племена уличів, чия територія проживання межувала з Диким Полем [1].

Перші згадки в історичних документах про Тростянець датуються 1598 роком, який тоді мав назву: Адамгород. Більшість будинків розташовувались вздовж долини річки Тростянець (Нетека). Невдовзі тодішній Адамгород повернув свою першу назву Тростянець, яка походила від характеристики місцевості: тростина, трясовина, бо вкривалась густим очеретом, через те, що місцевість була заболоченою. Шпаків тракт, який пролягав через тодішнє поселення, сполучав західні землі України з південними чорноморськими, що і призвело до того, що місто часто (близько 30 разів) зазнавало набігів зі сторони татар і турків. Саме через це, зараз на території селища розміщена густа система підземних шляхів та сховищ. За переказами, ними користувались козаки під час повстань, розміри дозволяли навіть проїхатись там верхи на коні.

За Люблінською унією 1569 р. Брацлавське воєводство, в тому числі Тростянеччина, стало частиною Польського Королівства, що призвело до значних змін соціального, економічного та релігійного портрету краю. Разом з тим, суттєво покращилися можливості оборони південних меж

воеводства від татарських набігів. Зокрема чимало поселень на межі 16–17 ст. отримують фортифікаційні укріплення. На карті Гійома Боплана другої половини 17 ст. зображено фортеці у Тростянці [2].

У період першої половини XVII століття, влада над селищем часто переходила від одних панів до інших (магнатів Потоцьких, Сабанських, Вишнівецьких). Поміщицький визиск призводив до втечі кріпаків від своїх панів, які під час визвольної війни українського народу брали активну участь у повстанні Хмельницького (1648-1654 рр.).

Біля Тростянця, у селі Четвертинівка, 22-23 травня 1652 року відбулась битва під Батогом. Українські козаки під проводом гетьмана Богдана Хмельницького розгромили 30-тисячне військо польської шляхти, очолюване коронним гетьманом Речі Посполитої Марціном Калиновським. 1649 року Тростянець увійшов до складу Брацлавського полку. А за Андрусівським перемир'ям він залишився за Польщею і увійшов до складу Російської імперії аж 1793 року.

З 1797 року, після запровадження нового адміністративного поділу, селище (вважалось містом, через достатню кількість населення) ввійшло до Подільської губернії, а саме Брацлавського повіту. Доволі багато місцевих жителів перебували в гайдамацьких загонах. Станом на 1799 у місті діяло два винокурних заводи, а пізніше, у 1843 році, тут було побудовано один з перших цукрових заводів на Поділлі, а згодом в додачу і крупорушку, олійню і млин. У 1861 році цукровий завод було реконструйовано і розбудовано до таких масштабів, що він вважався одним з найбільших у тогочасній Україні.

Завдяки саме іноземним інвестиціям, місто перетворилось у важливий промисловий пункт в цьому регіоні. Цукровий завод був спільною власністю французького акціонерного товариства і російських підприємців. Керівником даного підприємства був француз Георг Каміл Транкуа, який і займався піднесенням рівня промисловості тут. Власники мали близько 20 тис. десятин землі, що давало змогу вирощувати великі обсяги цукрових буряків, виноградників. Завод в середньому виготовляв близько 80 тис. пудів цукру на рік, налічував близько 300 працівників. Амбіційні плани акціонерного товариства дали змогу також розпочати виробництво інших продуктів, тому у 1864 році воно викупило винокурний завод неподалік, реконструювало частину, а іншу переобладнало для виготовлення спирту з меляси основного підприємства.

Роль важливого регіонального промислового центру дало можливість прокласти залізничний шлях від станції Демківка у 1884 році. Не дивиною було і те, що в місті існувала палітурна майстерня і друкарня. Наприкінці XXI століття у місці проживало близько 5100 осіб. У місті було дві лікарні, одна з яких була при цукровому заводі, також розташовувалось волосне управління та поштово-телеграфна контора. Діяли дві церковнопарафіяльні школи, двокласне училище при цукровому заводі, де згодом було відкрито бібліотеку, та три єврейські молитовні школи. Загалом саме цей період став періодом розквіту та соціально-економічного піднесення міста.

В наслідок революції в царській Росії, у січні 1918 року було встановлено владу більшовиків у місті. У період громадянської війни та іноземної інтервенції, інфраструктура міста часто зазнавала ушкоджень через те, що тут відбувались запеклі бої. Остаточне встановлення більшовицької радянської влади відбулось лише в червні 1920 року.

З приходом нової влади, постало питання відновлення інфраструктурних і промислових об'єктів, тому вже у 1921-22 роках починає працювати спиртовий завод, залізнична станція. У 1924 року в місті було збудовано дві початкові та 7-річна трудові школи, дитячий будинок, школа ліквідації неписьменності, громадську їдальню. Відновленню соціально-культурного життя сприяло відкрили бібліотеки, клубу та самодіяльного театру, а також дитячий майданчик та дитячі ясла. Тепер в рамках радянської політики почалось створення у 1928 році сільськогосподарського артілью під назвою «Свій труд», ще одного артілью (колгоспу) «Комінтерн», створено машинно-тракторну станцію у 1930, а у 1934 створено новий колгосп «Політвідділ». Вже у 1935 році колгосп «Комінтерн» було розділено на два господарства (ім. Паризької комуни та ім. Комінтерну). Добре відомий раніше цукровий завод було демонтовано, а на його землях створено радгосп та механічні майстерні. 1930 року почали свою роботу новостворені дві електростанції, авторемонтна майстерня та промкомбінат. У 1935 року відкрито середню школу, де навчалось 650 учнів, бібліотека з книжковим фондом близько 6 тис. примірників, також працювали заводський та районний клуби [3].

Страшним був період голодомору 1932-33 років, який не оминув Тростянець і забрав життя майже 300 осіб. Не менш трагічним був період Другої світової війни, під час якої було вбито, закатовано до смерті сотні людей, також вивезено близько 500 осіб на примусові роботи до нацистської Німеччини.

13 березня 1944 року відбулось звільнення Тростянця частинами 27-ї армії 2-го Українського фронту. Після відходу військ Німеччини, у місті майже не залишилось жодного промислового чи інфраструктурного об'єкту, знищено було більшу частину житлових будинків.

Післявоєнна відбудова дала змогу відновити місто та навіть створити нові підприємства. У місті було побудовано дві школи, три дитячі садочки, два будинка культури, спортивні заклади, відновлено всі колгоспи та господарства, відкрито низку магазинів та універмагів, відбудовано спирт завод, м'ясо комбінат, хліб завод, лікарні, заклади громадського харчування та багато іншого.

За останні 40 років введено в дію районний Будинок культури, універмаг і ряд інших великих магазинів та закладів громадського харчування, будинок побуту, приміщення райдрукарні та редакції районної газети, санепідемстанції, станції по боротьбі із захворюванням тварин, райвузла зв'язку, ряд адміністративних споруд: районної і селищної рад, суду і прокуратури, райвідділу внутрішніх справ, райвійськкомату, райвно, першої та другої черг центральної районної лікарні. Введено в експлуатацію новий ринок, школу №2, добудову до школи №1, 4 дитячих садки, автовокзал, стадіон зі спортивним комплексом "Колос", ряд відомчих спортзалів, парк "Пам'ять". Введено в експлуатацію чимало житла, багато зроблено щодо розвитку інфраструктури міста – шляхового сполучення, мереж водопостачання і газифікації, енергопостачання, радіофікації і телефонізації, благоустрою вулиць міста. [4].

Висновки

Дослідивши історію Тростянця, можна сказати, що селище має багату історію, в якій є як хороші, так і погані сторінки. Період найбільшого розквіту Тростянця припав на XVIII-XXI століття, маючи вагомe значення в регіоні. Сучасний же Тростянець тепер знову намагається повернути собі звання важливого як промислового, так і економічного центру в житті нашого регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Сайт Тростянецької селищної територіальної громади: <https://trostyanec-gromada.gov.ua/istoriya-selischa-18-19-28-19-08-2018>
2. Пам'ятки історії та культури Вінницької області / Ч. II : Оратівський – Ямпільський райони / автор. колектив: А. В. Войнаровський [та ін.]. — Житомир, 2021. с.200.
3. Є. Майданик, Д.С. Третьак. Тростянець // Історія міст і сіл Української РСР : у 26 т. / П.Т. Тронько (голова Головної редколегії). — К.: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1967-1974 — том Вінницька область/ А.Ф. Олійник (голова редколегії тому), 1972: 788с. — С.598-607.
4. Тростянець: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Тростянець_\(смт\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Тростянець_(смт))

Сліденко Микола Олегович – студент групи ЕС-21б, Факультет електроенергетики та електромеханіки, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: slidenkonick@gmail.com

Зінко Олена Василівна – кандидат історичних наук, доцент кафедри суспільно-політичних наук, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: zinko-ov@ukr.net

Slidenko Mykola Olegovich - student of group ES-21b, Faculty of Power Engineering and Electromechanics, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: slidenkonick@gmail.com

Zinko Olena V. - Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of the Department of social and political sciences, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: zinko-ov@ukr.net